

De stad Groningen als roltrap van Noord-Nederland

Jan Latten, Marjolijn Das en Katja Chkalova

De bevolkingsgroei van Noord-Nederland neemt sinds 2001 gestaag af. In 2005 werd het voorlopige dieptepunt bereikt en daalde het aantal inwoners van de noordelijke provincies zelfs licht. Achter deze bevolkingsontwikkeling gaat een interessante dynamiek schuil, waarbij de drie noordelijke provincies zeer verschillende verhuispatronen blijken te hebben. Het stadsgewest Groningen functioneert als 'opwerkfabriek' voor jongeren die uit alle uithoeken van Noord-Nederland naar het stadsgewest trekken. Na enkele jaren van vergaren van kenniskapitaal stromen de dan wat oudere jongeren weer uit. Ze vertrekken vooral naar West-Nederland, waar ze een grotere kans maken op inkomensstijging. Deze ontwikkelingen zijn een indicatie van de brain-drain uit de regio.

1. Inleiding

Noord-Nederland doet regelmatig van zich spreken als aandachtsg gebied voor regionaal beleid (SNN en ministerie van EZ, 2007; SER Noord-Nederland, 2008). De aanleiding is niet nieuw. Al vóór 1900 werden de landbouwgebieden in het noorden van het land gekenmerkt door het wegtrekken van bevolking (Latten, 1986). De landbouwcrisis van rond 1880, waardoor de werkgelegenheid in de agrarische sector sterk daalde, gekoppeld aan de opkomende industrialisering in andere delen van het land, vormden de grote achterliggende oorzaken: *"In de periode 1876–1880 is er van een vergaande invloed van de landbouwcrisis nog geen sprake [...] In de periode 1880–1885 verandert dat echter. Vooral in Groningen en Friesland neemt het aantal gemeenten met grote vertrekoverschotten aanzienlijk toe. Geleidelijk ontstaat het beeld dat tientallen jaren lang voor de binnenlandse migratie karakteristiek zou zijn"* (Hofstee, 1981). De ondergang van de turfwinning in Drenthe rond het midden van de vorige eeuw, met oplopende werkloosheid, heeft mede de aanzet gegeven tot de opkomst van regionaal stimuleringsbeleid (Schaap, 2007). De aandacht voor speciaal stimuleringsbeleid werd na de Tweede Wereldoorlog gevoed door zorgen over ongelijke bevolkingsdruk in het land. In de jaren zestig leek het er immers op dat Nederland meer dan 20 miljoen inwoners zou gaan krijgen. Spreiding van werk naar onder andere het noorden werd als oplossing gezien voor vermindering van de bevolkingsdruk in het westen (Schaap, 2007). Het is anders gegaan. De nationale bevolking groeide tot ruim 16 miljoen in 2000 en de bevolkingsdruk bleef zich concentreren in het westen.

De eerste jaren van dit decennium is het tempo van nationale aanwas sterk afgenomen. Voor de drie noordelijke provincies als geheel is er in 2005 zelfs sprake geweest van krimp (Latten en Chkalova, 2007). In 2006 was het cijfer weer licht positief maar – net als een eeuw geleden – manifesteren zich opnieuw aaneengesloten gebieden in het noordelijk landsdeel waar sprake zal zijn van langdurige bevolkingskrimp (Van Duin et al., 2006). Intussen proberen

overheden krimp te voorkomen en doen ze moeite om nieuwe activiteiten of inwoners aan te trekken. Men profileert zich als ideale vestigingsplaats voor economische bedrijvigheid of juist als bijzondere plek voor rustzoekers, zoals de 'Blauwe Stad'.

De feitelijke ontwikkelingen in de verhuisstromen in de achterliggende jaren, zoals in dit artikel worden beschreven, laten zien dat het noorden als geheel recentelijk niet of nauwelijks inwoners heeft gewonnen door binnenlandse verhuisstromen. Op lager regionaal niveau is echter sprake van aanzienlijke dynamiek. Vooral het stadsgewest Groningen blijkt een draaischijf voor verhuisstromen, zowel binnen het noorden als in verhouding tot andere landsdelen. Bovendien gaat het bij demografische stromen niet alleen om de aantallen, maar ook om de kenmerken van verhuizende personen, zoals de leeftijd of het potentieel aan kenniskapitaal van degenen die toestromen of vertrekken. Het maakt voor een plaats of regio nogal uit of er sprake is van een patroon van toestroom van jongeren die geen baan hebben en of van uitstroom van jonge hoogopgeleide tweeverdieners.

Leeftijd en andere kenmerken hebben een pendant in de individuele verhuismotieven. Ze hebben te maken met transitities in de levensloop, studie, banen en inkomsten. De individuele keuzen leiden uiteindelijk tot patronen in de verhuisstromen. Statistische beschrijving van deze patronen in de bevolkingsstromen naar en vanuit het noordelijk landsdeel geeft een uitgebreider zicht op de sociaaldemografische ontwikkelingen. In dit artikel brengen we de omvang, richting en samenstelling van de verhuisstromen en kenmerken van de betreffende personen in beeld, met als belangrijkste vraag: *"In welke mate is er, zoals wel wordt voorspeld (SER, 2008), sprake van braindrain en daarmee misschien zelfs van een uitstroom van potentiële veelverdieners?"*

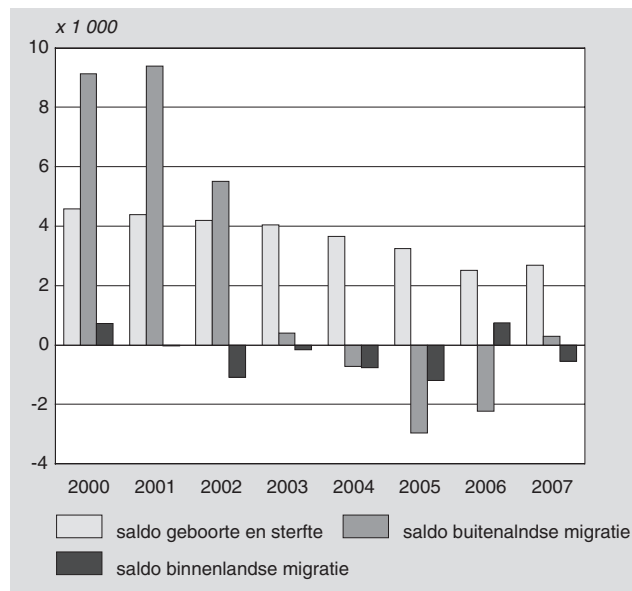
2. Sinds 2004 verliest noorden inwoners aan het buitenland

Terwijl in West- en Oost-Nederland nog sprake blijft van enige groei van de bevolking, is deze groei in Noord- en Zuid-Nederland vrijwel tot stilstand gekomen (Latten en Chkalova, 2007). De groei in het noorden aan het begin van dit millennium kwam vooral tot stand door een buitenlands positief migratiesaldo: er immigreerden meer mensen naar Noord-Nederland dan er emigreerden (*grafiek 1*). De helft van de instroom bestond uit immigranten met een niet-westerse achtergrond, onder wie veel asielzoekers.

Wegens het spreidingsbeleid werd een deel van de asielmigranten naar Nederland in de noordelijke provincies ondergebracht. In zekere zin werd de buitenlandse toestroom naar het noorden in die jaren dus 'kunstmatig' opgehoogd. Dit deel van de buitenlandse toestroom had immers niet te maken met een specifieke aantrekkingskracht van het gebied. Toen de toestroom van asielzoekers naar Nederland in 2002 sterk afnam (Sprangers en Nicolaas, 2008) viel de extra buitenlandse toestroom naar het noorden dan ook

weg. Bovendien verhuizen de voormalige asielzoekers uit de perifere delen van het land relatief vaak naar de grote steden in het westen (Huis en Nicolaas, 2000). Tezelfdertijd begon de emigratie vanuit Nederland sterk op te lopen en werd het buitenlandse migratiesaldo sinds 2003 voor Nederland als geheel negatief. Vanaf 2004 vertrekken er ook uit het noordelijk landsdeel meer inwoners naar het buitenland dan omgekeerd.

1. Bevolkingsgroei in Noord-Nederland

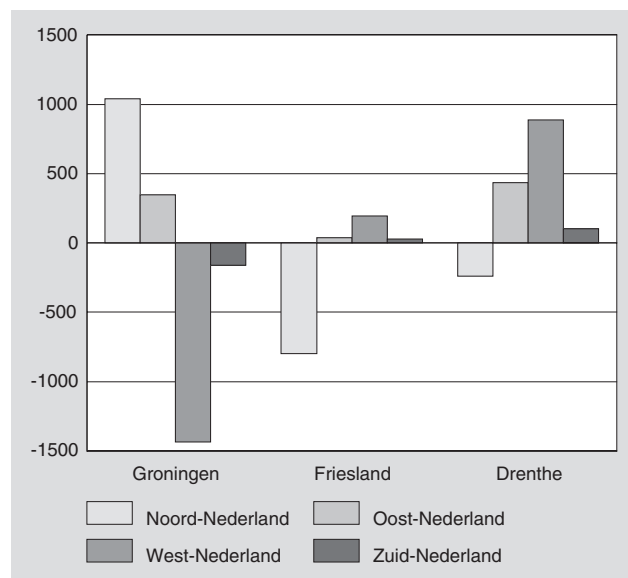

Naast een - per saldo - verlies aan inwoners aan het buitenland in de jaren 2004–2006 blijkt dat het noorden in alle jaren sinds de millenniumwisseling vrijwel geen extra inwoners wint door toestroom vanuit andere delen van het land. In de periode 2001–2005 is aanhoudend sprake van een - per saldo - licht verlies van inwoners aan andere delen van het land. Alleen in 2000 en 2006 was er sprake van een gering positief saldo, van enkele honderden. De omvang is echter verwaarloosbaar op een totaal inwonertal van 1,7 miljoen. Bovendien ging de 'winst' in de andere kalenderjaren weer snel verloren.

Al met al profileert het noorden van het land zich dus niet als een landsdeel met een zodanige aantrekkingskracht dat er zich per saldo veel mensen vestigen, noch uit het binnenland, noch uit het buitenland. "Regionale aantrekkelijkheid voor het wonen zou iets kunnen betekenen voor met name toekomstige gepensioneerden, maar ook hier dwingt de realiteit tot bescheidenheid" aldus Venhorst en Van Wissen (2007).

Achter dit beeld van uitblijvende aantrekkingskracht op binnenlandse verhuisstromen vertoont elk van de drie noordelijke provincies een eigen patroon van binnenlandse toeken en uitstroom, waarbij de provincie Groningen inwoners uit Friesland en Drenthe bleek aan te zuigen (grafiek 2). Zo kreeg de provincie Groningen er in 2006 per saldo inwoners bij vanuit de rest van het noorden. Friesland verloor juist inwoners aan de andere noordelijke provincies, evenals Drenthe. Groningen won bovendien nog eens extra aan inwoners die vanuit Oost-Nederland kwamen.

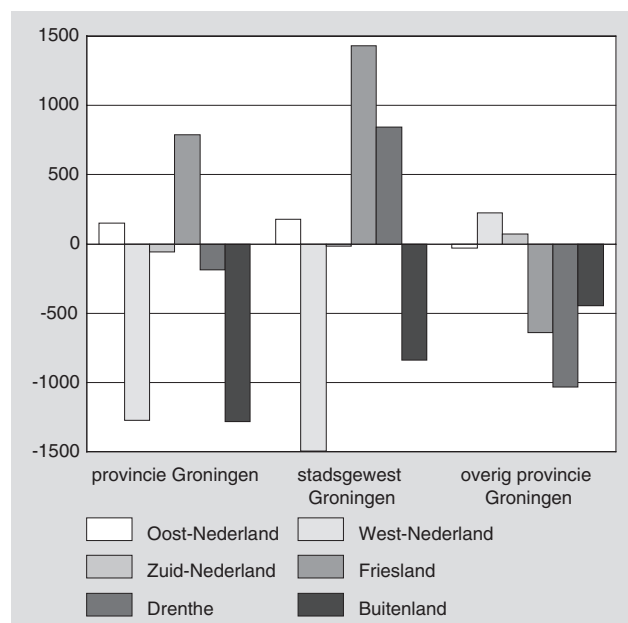
2. Saldo binnenlandse migratie per provincie in Noord-Nederland, 2006

3. Stadsgewest Groningen als roltrap

Zo gezien speelt de provincie Groningen een centrale aantrekkende rol in de regionale verhuisstromen. Deze centrale rol voor de binnenlandse regionale verhuisstromen heeft de provincie vooral te danken aan de rol van het stadsgewest Groningen. Worden de saldi naar de provincie Groningen (grafiek 3) opgesplitst naar het stadsgewest en de rest van de provincie Groningen, dan blijkt dat het saldo van de verhuisbewegingen vanuit Friesland en Drenthe ook nog sterk

3. Migratiesaldo voor de provincie Groningen, stadsgewest Groningen ¹⁾ en overig provincie Groningen, 2004/05

¹⁾ Betreft de gemeenten Groningen, Bedum, Ten Boer, Haren, Leek, Marum, Winsum, en Zuidhorn. Tynaarlo en Noordenveld behoren ook tot het stadsgewest, maar zijn in dit onderzoek niet meegenomen, omdat ze tot de provincie Drenthe behoren.

Bron: SSB

gericht was op het stadsgewest. Ruim twee derde van de totale instromers in de provincie Groningen kwam terecht in het stadsgewest. Dit blijkt uit gegevens uit de Satelliet Ruimtelijke en Sociale Mobiliteit van het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS, jaargangen 2004 en 2005 (zie technische toelichting in de *bijlage*). De nieuwkomers vestigden zich massaal in de stad Groningen en de omliggende gemeenten, terwijl de rest van de provincie kromp. Daarnaast trok het stadsgewest inwoners van elders in de provincie Groningen.

Tegelijkertijd was er een duidelijke netto uitstroom vanuit het stadsgewest naar het westen van het land. Hier worden de eerste tekenen zichtbaar van een draaischijffunctie van het stadsgewest: er werden per saldo bewoners aangetrokken uit de overige gebieden in Groningen en uit Friesland en Drenthe en tegelijkertijd is er een stroom richting westen.

Wie komen en waarom?

Aantallen zeggen niet alles. Het gaat er ook om wie er komen en wie er gaan. Jonge mensen verhuizen om andere redenen dan oudere. Een 18-jarige verkeert meestal in een levensfase waarin nog verhuist wordt om kenniskapitaal te vergaren, bijvoorbeeld door een studie te beginnen. Eind twintigers en begin dertigers hebben die fase voltooid, hebben vaak al een partner en zoeken vooral geschikte huisvesting voor hun nieuwe gezin (Feijten, 2005). Dergelijke individuele motieven die te maken hebben met de levensloop - opleiding, baan, huishouden en wonen - leiden op macroniveau tot eenduidige patronen en selectieve verhuisstromen. Ze vormen daarmee ook de sleutel voor een beter begrip van de specifieke sociaaldemografische en sociaaleconomische ontwikkeling van regio's.

Dieleman en Mulder (2002) wijzen ook op deze relatie tussen individuele levensloop en ruimtelijke structurering. Volgens Fielding (1992) maken mensen door te verhuizen gebruik van verschillen tussen regio's om hun maatschappelijke positie te verbeteren. Een regio die voor velen zo'n verbeterfunctie heeft, kan men typeren als roltrapregio. Meestal blijft men er slechts tijdelijk, tot men de bovenste treden van de roltrap heeft bereikt. Dit verblijf kan bijvoorbeeld samenhangen met het vergaren van kennis, maar ook met het vinden van een eerste baan. Zo laten Lelièvre en Bonvallet (1994) zien dat wonen in de regio Londen of Parijs aan het begin van de arbeidscarrière een positieve invloed heeft op de verdere levensloop.

De grote steden in Nederland kunnen eveneens worden gezien als roltrapregio's voor jonge mensen (Latten et al., 2006). Er is een relatief grote instroom van personen rond de twintig en ook weer veel uitstroom op iets hogere leeftijden. In het algemeen fungeren grote steden in Nederland in toenemende mate als de centrale plek waar nieuwe generaties kenniskapitaal opbouwen. Een groeiend aandeel van de jongeren leert immers door. Jongeren die vanwege studie het ouderlijk huis verlaten, gaan vaak verder weg wonen. Vooral onder 18-24-jarigen komen verhuissafstanden boven de 50 kilometer meer voor dan onder andere leeftijdsgroepen (Feijten en Visser, 2005). Zij verhuizen naar centrale plaatsen waar onderwijsinstellingen gevestigd zijn. Door de

intensiteit van toestroom 'vertwintigen' de grote steden als het ware.

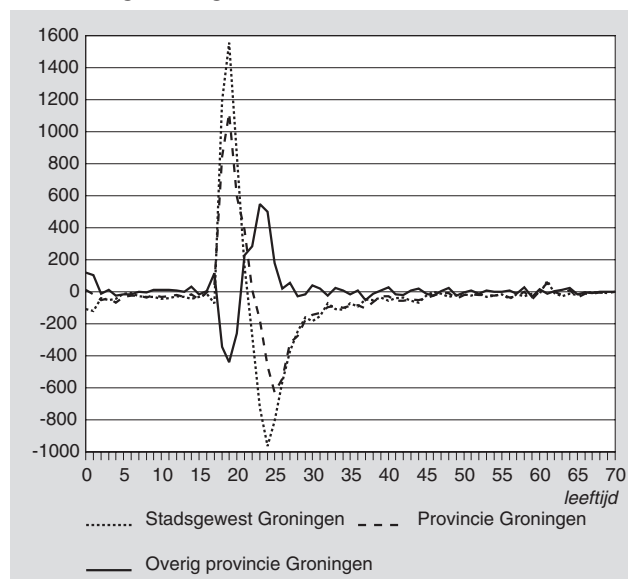
De relevante vraag voor het noorden is daarom wat de sociaaldemografische en economische kenmerken zijn van personen die in- en uitstromen naar de provincie Groningen en in hoeverre het stadsgewest en de stad Groningen daarbij fungeert als roltrap voor jonge mensen uit het noorden van het land. De stad Groningen herbergt immers ook de Rijksuniversiteit Groningen als grootste onderwijsinstelling in het noorden van het land. Kortom, wat zijn de leeftijden, arbeidsmarktposities en economische kenmerken van de toestromers en is er verschil met de uitstroom? Om sociaaldemografische en sociaaleconomische patronen in beeld te krijgen zijn de verhuisstromen van en naar de provincie Groningen - alsmede van en naar het stadsgewest Groningen - hieronder gedetailleerd beschreven.

Stadsgewest Groningen roltrap voor studerende

De verhuisstromen naar de provincie Groningen blijken uitermate leeftijdselectief te zijn. De provincie had vrijwel uitsluitend voor jongeren van 18 tot 22 jaar een hoog positief migratiesaldo (*grafiek 4*). Voor de leeftijden van 25 tot 50 jaar overheerste het vertrek. Bij nadere beschouwing blijkt het positieve saldo voor de provincie in werkelijkheid te bestaan uit een zeer positief saldo voor het stadsgewest Groningen en een negatief saldo voor de overige gebieden in de provincie. Dit geeft aan dat er een aanzuigende werking bestaat van het stadsgewest op jongeren uit de rest van de provincie. Het stadsgewest Groningen bleek bovendien jongeren uit Friesland en Drenthe aan te trekken.

Voor jongeren rond het 25^e levensjaar was de situatie precies andersom. De provincie als totaal, en vooral het stadsgewest, had voor die leeftijd juist een sterk negatief saldo:

4. Saldo binnenlandse migratie naar leeftijd voor de provincie Groningen, stadsgewest Groningen¹⁾ en overig Groningen, 2004/05

¹⁾ Zie noot 1, grafiek 3.

Bron: SSB.

veel jongeren van die leeftijd verhuizen uit het stadsgewest en uit de provincie. Een kleiner, maar niet onbeduidend aantal mensen van dezelfde leeftijd vestigde zich juist in het stadsgewest. Dit kan duiden op de aantrekkingskracht van het stadsgewest op een deel van de mid-twentigers, die wellicht niet zozeer voor hun studie maar voor hun baan of woning naar de regio trekken.

Kort verblijf in de stad Groningen

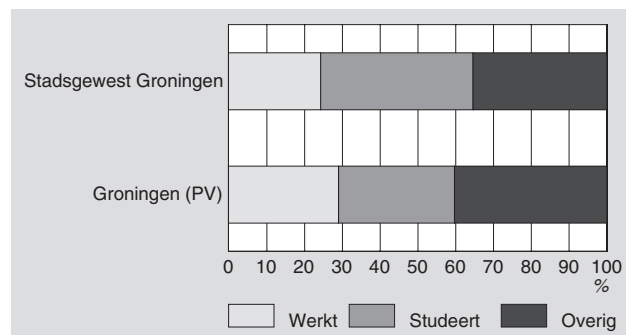
Door de - overwegend jonge - instromers in de tijd te volgen, kan een indruk worden verkregen van de verblijfsduur in de provincie, het stadsgewest of de stad Groningen. Van alle 18-plussers die in de periode 1999–2000 naar de provincie verhuisden, had bijna de helft binnen vijf jaar de regio al weer verlaten, en voor de stad Groningen was dit zelfs iets meer dan de helft (*staat 1*). Ook dit perspectief illustreert de roltrapfunctie - en in het bijzonder die van de stad Groningen - binnen Noord-Nederland. De meeste verhuizingen zijn geconcentreerd in de stad Groningen. Jongeren komen er vanuit heel Noord-Nederland heen, vaak om te studeren. Na afloop van hun studie verlaten ze de stad en meestal ook de provincie. De overige gemeenten binnen het Stadsgewest vervullen deze functie als opwerf fabriek in een beperktere mate: slechts bijna 40 procent van alle in 1999–2000 ingestroomde personen hadden het stadsgewest binnen vijf jaar verlaten.

Is de provincie Groningen een populaire verhuisbestemming vanwege de universiteit? Afgaand op de belangrijkste dagelijkse bezigheid van de instromers (arbeidsmarktpositie, zie *bijlage*), lijkt dit inderdaad het geval. Het overgrote deel van de volwassen instromers naar de provincie Groningen bestond uit mensen die in het jaar na de verhuizing studeerden (*grafiek 5*). Van de instromende jongeren tussen de 18 en 22 jaar studeerde zelfs meer dan 80 procent. Het waren dan ook meestal studenten die naar het stadsgewest Groningen verhuisden. Tegelijkertijd verloor de provincie werkenden aan de rest van het land (*grafiek 6*).

Van de roltrap af richting westen

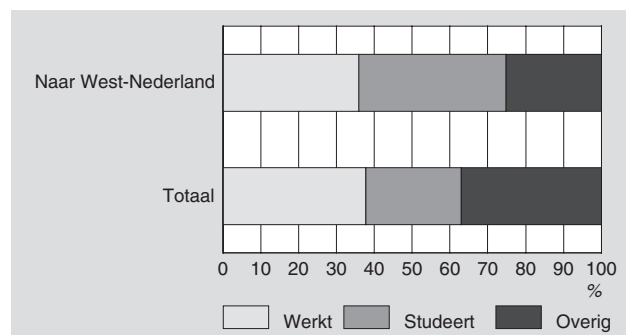
Terwijl het stadsgewest Groningen een trekpleister is voor mensen uit andere gebieden in het noorden - de helft van

5. Instroom naar de provincie Groningen, 2004/05

Bron: SSB

6. Uitstroom uit de provincie Groningen, 2004/05

Bron: SSB

de instromende volwassenen was uit het noorden afkomstig - verloor de provincie als geheel toch inwoners aan West-Nederland (*grafiek 3*). Het was al zichtbaar dat vooral het stadsgewest Groningen 18–22-jarige jongeren uit het hele noorden aantrok die gingen studeren. Het is vooral de stroom jongeren waardoor de provincie als geheel positieve verhuissaldo's laat zien. Dit betekent echter niet dat deze jongeren zich blijvend aan het stadsgewest of de provincie binden, zoals blijkt uit het feit dat de uitstroom uit de provincie zich concentreert rond 25-jarigen. Dit verschil van een paar levensjaren tussen in- en uitstroom is geheel overeenkomstig de roltraptheorie. Na hun studie trekken veel jongeren in de daaropvolgende stappen van de levensloop (carrière, gezinsvorming) verder naar andere gebieden, soms naar andere landsdelen. De roltrapfunctie van het stadsgewest leidt er op provincieniveau toe dat een derde van de

Staat 1
Uitstroom van de in de periode 1999–2000 ingestroomde personen van 18 jaar of ouder in de provincie Groningen

Periode uitstroom	Provincie Groningen	waaronder	
		Stadsgewest ¹⁾	Gemeente Groningen
<i>absoluut</i>			
2000–2001	1 800	400	1 200
2001–2002	1 400	300	1 100
2002–2003	1 200	200	860
2003–2004	1 000	200	700
2004–2005	1 000	100	700
Totaal	6 500	1 200	4 600
<i>in % van de instroom</i>			
	47	39	53

¹⁾ Exclusief gemeente Groningen.

Bron: SSB.

volwassen uitstromers naar het westen van het land vertrok. Voor een flink deel (40 procent) waren dit (voormalige) studenten. De helft van hen studeerde ook in het jaar na uitstroom. Het lijkt er dus op dat deze mensen hun studie vervolgden aan een universiteit in het westen. Ongeveer 40 procent van de (voormalige) studenten die naar het westen verhuisden, had na de verhuizing een baan. Voor hen viel de verhuizing naar het westen samen met de afronding van hun studie (kenniskapitaal vergaard) en de transitie naar de arbeidsmarkt. Daarnaast is er een groep uitstromers (circa een op de drie) die in het jaar voor verhuizing al werkzaam waren, en dat bleven na hun verhuizing naar het westen.

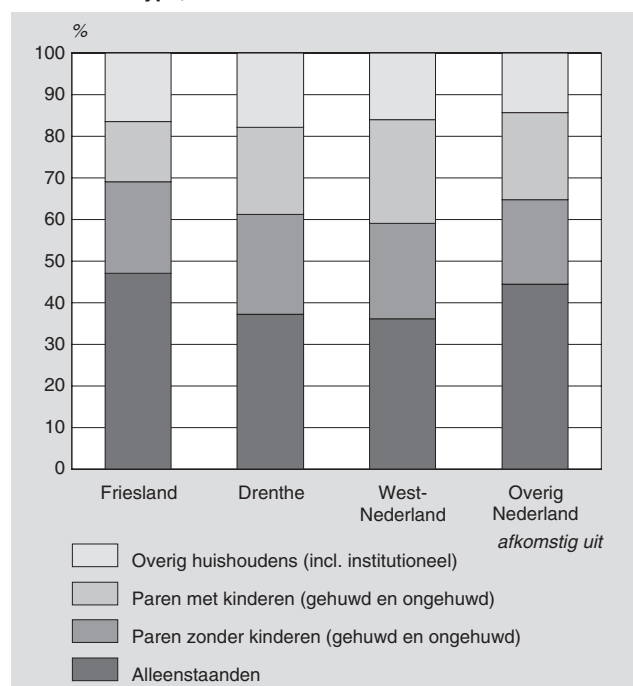
Al met al geeft de omvang en de samenstelling van de verhuisstromen van jonge mensen uit de noordelijke regio naar het stadsgewest Groningen en de daaropvolgende vervolgstroom richting westen van het land het beeld van het stadsgewest Groningen als roltrapregio voor jonge mensen, maar ook als toeleverancier van jonge mensen met kenniskapitaal voor West-Nederland.

Uitstroom naar Drenthe vaak gezinnen

Nadere beschouwing van de sociaaleconomische en sociaaldemografische verschillen tussen in- en uitstromers van de provincie Groningen versterkt het beeld van de specifieke roltrapfunctie van de provincie voor de inwoners van het noordelijk landsdeel. Kwamen de instromers naar Groningen vooral alleen (*grafiek 7*), onder de vertrekkenden was dat al anders. Een deel van de uitstroom bestond uit paren met kinderen (*grafiek 8*). Voornamelijk in de verhuisstroom richting andere noordelijke provincies en het oosten van het land was het aandeel paren met kinderen groter.

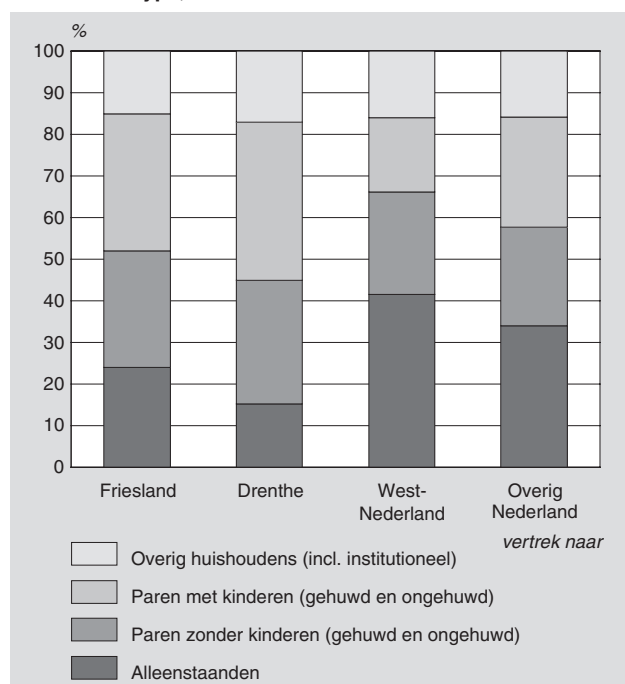
Het aandeel van de uitstroom van gezinnen met kinderen

7. Instroom naar de provincie Groningen naar huishoudtype, 2004/05

Bron: SSB

8. Uitstroom uit de provincie Groningen naar huishoudtype, 2004/05

Bron: SSB

naar Drenthe was overigens het hoogst, met 34 procent. Hoewel er een provinciegrens wordt overschreden, kan het gaan om verhuizingen over relatief korte afstand, waarbij het verhuismotief vooral met het woningaanbod te maken heeft. Het kan zijn dat men zich net buiten het stadsgewest Groningen en net over de grens in Drenthe vestigt. De langeafstandsverhuizingen naar het westen betroffen vaker alleenstaanden. In een eerdere fase van de levensloop hebben zij andere verhuismotieven en zijn ze vaker bereid tot langeafstandsverhuizingen dan personen in de gezinsfase. In het algemeen geldt dat langeafstandsmigratie eerder met economische motieven te maken heeft en korteaftandsmigratie meer met woonvoorkeuren (De Jong en Fawcett, 1981).

Inkomsten verhuizenden naar het westen stijgen het snelst

De selectieve instroom van jongeren die gaan studeren en als het ware onderaan op de roltrap stappen en de selectieve uitstroom van iets oudere jongeren die inmiddels op de kennisladder zijn geklommen en een start hebben gemaakt met hun carrière, bepalen het patroon van de inkomsten in de twee verhuisstromen. Het verschil zou het duidelijkst kunnen zijn bij de verhuisstromen naar en vanuit de stad Groningen, het centrum van de roltrapfunctie in het noorden. De gegevens over de inkomsten van personen zoals opgenomen in het SSB kunnen worden gekoppeld aan de verhuisstromen. Hieruit blijkt dat een deel van de ingestroomde jongeren na korte tijd naar het westen van het land vertrok, met medeneming van reeds verworven kenniskapitaal. Er is mogelijk niet alleen sprake van een zekere braindrain, maar ook van een daarmee gepaard gaande 'financial drain'. In welke mate is dit het geval?

Voorzover het alle 18-plussers betreft (inclusief afgestudeerden en anderen die al een tijd op de roltrap hebben

doorgebracht), blijkt dat degenen die in de periode september 2004-september 2005 naar Groningen kwamen vóór hun komst gemiddeld 1400 euro aan inkomsten (zie bijlage) hadden. Vertrekkende 18-plussers hadden 1600 euro. Voor de stad Groningen waren de bedragen respectievelijk 1100 en 1500 euro. Dit verschil in inkomsten tussen in- en uitstroom heeft onder andere te maken met het feit dat vertrekkenden gemiddeld iets ouder en al vaker werkzaam waren, maar wordt hier niet volledig door verklaard. Uit een multinomiale regressie waarin werd gecorrigeerd voor onder meer leeftijd en het hebben van werk, bleek dat instromers significant lagere, en uitstromers significant hogere inkomsten hadden dan blijvers (*staat 2*). Het verschil kan worden beschouwd als het financiële resultaat van het verblijf op de roltrap van de stad Groningen. Dit patroon van 'de stad als opwerkfabriek', vooral voor de zogenaamde doorstromers, kennen we ook uit de vier grote steden (Latten en Hamers, 2006).

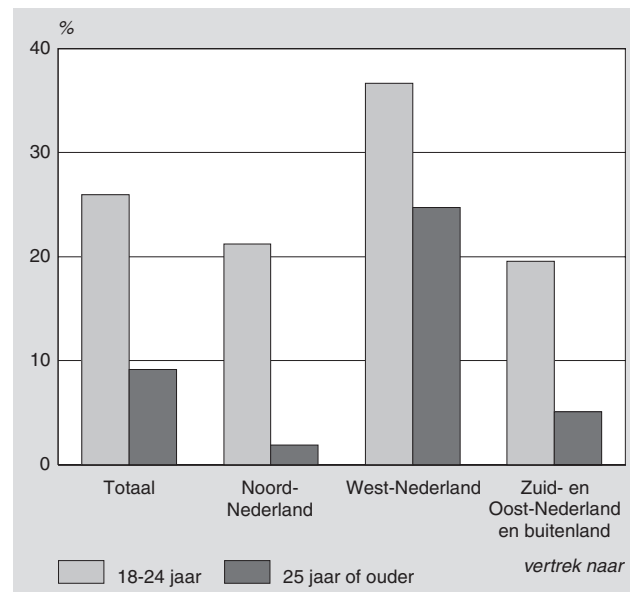
Na de verhuizing gingen uitstromers er financieel flink op vooruit. Er is een inkomstenstijging van 10 procent bij uitstromers tegenover een gemiddelde inkomstenstijging van 5 procent bij instromers en bijna 2 procent inkomstenstijging bij de blijvers in dezelfde periode (*grafiek 9*). Ook als deze inkomstenstijging in een multinomiale regressie wordt gecorrigeerd voor leeftijd, geslacht, het gegeven of men werkt of studeert, en inkomsten vóór de verhuizing, blijkt dat zowel instromers als uitstromers een sterkere inkomstenontwikkeling doormaken dan blijvers (*staat 2*). Deze inkomstenstijging na verhuizing is een belangrijke indicatie van het motief waarom veel starters de provincie verlaten. Wellicht is de inkomstenwinst die men kan behalen het motief voor de verhuizing.

Bekijken we de inkomsten van de vertrekkers per regio, dan wordt de uitstroom van gezinnen (*grafiek 9*) naar andere noordelijke regio's zichtbaar. Onder de werknemers in deze groep was het gemiddelde maandloon in het jaar vóór de verhuizing hoger dan die van de uitstromers naar het westen: respectievelijk 2000 en 1700 euro. Deze groep uitstromers is echter beperkt van omvang.

4. Samenvatting

Het noordelijk landsdeel blijkt recent geen grote aantrek-

9. Uitstroom uit de provincie Groningen naar inkomensstijging, 2004/'05

Bron: SSB

kingskracht te hebben gehad op binnenlandse of buitenlandse verhuisstromen. Het migratiesaldo is vrijwel in evenwicht. Binnen het noorden profileert het stadsgewest Groningen zich echter als belangrijke draaischijf voor verhuisstromen. Daarbij fungeert de stad Groningen als roltrap voor jongeren uit de hele noordelijke regio. Jongeren uit het noorden verhuizen voor hun studie of baan naar het stadsgewest Groningen, overwegend de stad Groningen. Men verblijft er echter maar kort. Na een verblijf van 4 à 5 jaar blijkt meer dan de helft weer te zijn vertrokken. Men is dan vaak afgestudeerd of werkzaam. Na enkele jaren verblijf op de roltrap van de stad Groningen vertrekt een deel van hen met het verworven kenniskapitaal naar West-Nederland, een ander deel vestigt zich met zijn gezin in de overige gebieden van het stadsgewest Groningen, keert terug of verhuist naar Drenthe.

Door deze roltrapfunctie brengen de jongere instromers per saldo relatief weinig inkomsten met zich mee. De uitstromers zijn gemiddeld iets verder in de twintig, hebben al vaker een partner en een hoger inkomstenniveau. Het zijn vaker jonge paren of gezinnen die in het suburbane gebied of in andere delen van het noorden gaan wonen. De uitstro-

Staat 2

Multinomiale regressie van instromers, uitstromers en blijvers (referentiegroep) in de provincie Groningen ¹⁾ (odds ratio's)

	Instromers		Uitstromers	
	Intercept	***		***
Inkomstenontwikkeling in %	1,002*		1,003***	
Log inkomsten voor verhuizing	0,916***		1,256***	
Leeftijd	0,949***		0,944***	
Werk	0,415***		0,427***	
Overig	0,576***		0,700**	
Studie (ref.)	1,000		1,000	
Man	1,035 NS		0,831***	
Vrouw (ref.)	1,000		1,000	

¹⁾ Exclusief immigranten en emigranten.

* p<0,05, *** p<0,001

Nagelkerke R²=0,12

Bron: SSB.

mers naar het westen zijn vaker alleenstaanden die zich nog aan het begin van hun carrière bevinden. Zij maken, vergeleken met degenen die naar overige gebieden in het Noorden verhuizen, echter een grotere inkomstenstijging mee. Deze financiële stijgers vertegenwoordigen de brain-drain uit het gebied.

Literatuur

Dieleman F.M. en C.H. Mulder, 2002, The geography of residential choice In : Aragonés, J.I., G. Francescato en T. Garling (eds.), Residential environments: choice, satisfaction and behaviour, blz. 35–54. Bergin and Garvey, Westport, CT.

Duin, C. van, A. de Jong en R. Broekman, 2006, Regionale bevolkings- en allochtonenprognose 2005–2025. Nai Uitgevers, Rotterdam.

Feijten P., 2005, Life events and the housing career: a retrospective analysis of timed effects. Eburon, Delft.

Feijten P. en P. Visser, 2005, Binnenlandse migratie: verhuismotieven en verhuisafstand. Bevolkingstrends 53(2), blz. 75–81.

Fielding A.J., 1992, Migration and social mobility: South East England as an escalator region. Regional Studies 26(1), blz. 1–15.

Hofstee, E.W., 1981, Korte demografische geschiedenis van Nederland van 1800 tot heden. Fibula-Van Dishoeck, Haarlem.

Huis, L.T. en H. Nicolaas, 2000, Binnenlands verhuisgedrag van allochtonen. Maandstatistiek van de Bevolking 48(3), blz. 36–45. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, G.F. de, en J.T. Fawcett, 1981, Motivations for migration: an assessment and a value-expectancy research model. In: Jong, G.F. de, en R.W. Gardner (eds.), Migration decision making. Multidisciplinary approaches to microlevel studies in developed and developing countries, blz. 13–58. Pergamon Press, New York.

Latten J.J., 1986, Gemeentelijke bevolkingsontwikkeling in fasen. Een typologie en haar toepassing. Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Latten, J.J. en B. Hamers, 2006, Grote stad: snelle inkomensstijging en snel vertrek. CBS-webmagazine 6 februari 2006.

Latten, J.J. en K. Chkalova, 2007, Inwonertal groeit, maar nauwelijks in het noorden. CBS-webmagazine 3 december 2007.

Latten J.J., B. Hamers en H. Nicolaas, 2006, De prijs van migratie. Selectieve verhuisstromen van de vier grote steden. In: CBS, Sociale samenhang in beeld, het SSB nu en straks. Symposiumbundel 2006. CBS, Voorburg/Heerlen.

Lelièvre, E. en C. Bonvallet, 1994, A compared cohort history of residential mobility, social change and home-ownership in Paris and the rest of France. Urban Studies 31, blz. 1647–1665.

Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) en ministerie van Economische Zaken, 2007, Koers Noord, op weg naar Piekens 2007–2010. Duurzame groei door omschakeling naar een kenniseconomie, oktober 2007. SNN, Groningen

SER Noord-Nederland, 2008, Brief Ongevraagd Advies Koers Noord, d.d. 28 januari 2008.

Sprangers, A. en H. Nicolaas, 2008, Laagste aantal asielverzoeken sinds 1988. Bevolkingstrends 56(1), blz. 30–31.

Schaap, P.M., 2007, Kansen voor Noord-Nederland. In: Stedebouw en Ruimtelijke Ordening 88(4), blz. 10–17.

Venhorst V. en L. van Wissen, 2007, Demografische trends en de ontwikkelingen van kwantitatieve en kwalitatieve woonbehoefte. URSI Report 318. Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen RUG, Groningen.

Bijlage

Technische toelichting

Sociaal Statistisch Bestand

Het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) bestaat uit een stel van integrale registers en enquêtes op persoonsniveau, die onderling en longitudinaal consistent zijn gemaakt. De informatie in het SSB is op microniveau koppelbaar. Het SSB bevat onder andere informatie op het gebied van demografie, arbeidsmarkt en inkomsten, onderwijs, criminaliteit en gezondheid. Doordat de gegevens integraal beschikbaar zijn voor de Nederlandse bevolking, kan regionaal sterk gedetailleerde informatie worden samengesteld. Ook zijn de gegevens hierdoor geschikt voor longitudinaal onderzoek. Verhuisstromen en kenmerken van individuele verhuizers kunnen voor de situatie vóór en na de verhuizing in kaart worden gebracht. Het SSB bevat gegevens vanaf verslagjaar 1999. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens uit de Satelliet Ruimtelijke en Sociale Mobiliteit van het SSB, verslagjaren 2004 en 2005. In de Satelliet Ruimtelijke en Sociale Mobiliteit worden verhuisgegevens gekoppeld aan demografische en sociaaleconomische kenmerken en transities van personen.

Twee peilmomenten zijn met elkaar vergeleken: ultimo september 2004 en ultimo september 2005. Als een persoon tussen deze twee peilmomenten van adres veranderde, werd dit als verhuizing beschouwd. Het eerste peilmoment betrof de situatie vóór verhuizing, het tweede de situatie na verhuizing. Doordat demografische en sociaaleconomische kenmerken van personen, zoals inkomsten en arbeidsmarktpositie, op twee peilmomenten zijn gemeten, konden zowel standcijfers als transities worden bepaald.

Arbeidsmarktpositie

De arbeidsmarktpositie wordt bepaald op basis van de belangrijkste inkomstenbron ultimo september. De inkomstenbronnen kunnen betreffen: arbeid als werknemer, arbeid als zelfstandige, een uitkering (krachtens de arbeidsongeschiktheidswet, de algemene bijstandswet, de werkloosheidswet of een andere uitkeringsregeling) en pensioen. Er is geen rekening gehouden met mogelijke andere inkomstenbronnen, zoals alimentatie of inkomsten uit vermogen. De arbeidsmarktpositie wordt bepaald door de inkomstenbron die het grootste deel van het totaal in september bepaalt. Personen die studeren of op school zitten, krijgen als arbeidsmarktpositie 'studeert' als de (eventuele) inkomstenbronnen van deze persoon ultimo september samen minder dan 70 procent van het minimum (jeugd)loon inclusief vakantiegeld vormden.

De variabele 'arbeidsmarktpositie' is voor dit artikel samengevat in drie categorieën:

- Werkt: heeft werk als werknemer of zelfstandige als belangrijkste inkomstenbron en is 18 jaar of ouder;
- Studeert: zie boven, en is 18 jaar of ouder; en
- Overig: heeft hoofdinkomsten uit overige inkomsten (waaronder uitkering en pensioen), heeft geen inkomsten of is jonger dan 18 jaar.

Inkomsten

Tot inkomsten worden gerekend: de maandinkomsten op de peilmomenten van de persoon uit loon, winst, uitkering (WW, bijstand, arbeidsongeschiktheidsuitkering, overige uitkering), pensioen of studiefinanciering. Het gaat hierbij om het fiscaal maandloon, dat wil zeggen het bedrag waar-

over loonheffing verschuldigd is. Loonheffing is de inkomstenbelasting plus de premies voor de verplichte volksverzekeringen (Algemene Ouderdomswet, Algemene Weduwen- en Wezenwet, Algemene Arbeidsongeschiktheidswet en Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten). Het gemiddelde fiscale maandloon is berekend aan de hand van het jaarloonbedrag en de (betalings)periode van de baan die een persoon eind september had. Hieruit is het gemiddelde loon per kalenderdag berekend. Dit wordt vervolgens omgerekend naar een gemiddeld fiscaal maandloon. Had een persoon eind september meerdere banen, dan zijn de gemiddelde fiscale maandlonen van deze banen bij elkaar opgeteld

Huishouden

Het type huishouden is ingedeeld in vier categorieën:

- Alleenstaanden (eenpersoonshuishoudens): huishoudens bestaande uit één persoon;
- Paren met kinderen: ongehuwd of gehuwd samenwonende partners met één of meer inwonende kinderen;
- Paren zonder kinderen: ongehuwd of gehuwd samenwonende partners; en
- Overig: hieronder vallen eenouderhuishouden (huishouden bestaande uit één ouder met thuiswonende kind(eren) en eventueel overige leden), overig huishouden (huishouden uitsluitend bestaande uit personen die geen partner, ouder of thuiswonend kind zijn) en institutioneel huishouden (één of meer personen die een woonruimte bewonen, waarbij in zowel de huisvesting als de dagelijkse levensbehoeften bedrijfsmatig wordt voorzien).